

התורה והארץ

„מדד הקב"ה את כל האומות ולא מצא אומה ראויה לקבל את התורה אלא ישראל, מדד הקב"ה כל הארצות ולא מצא ארץ ראויה לינתן לישראל אלא ארץ ישראל“
(ויקרא רבא פ' יג.)

א

בפתח דבריה של התורה, המתפרשים ומתבררים מתוך דברי חז"ל, מאירה לנו הגדרת מהותה אשר במאמרו של רבי יצחק (במדרש תנחומא), המובא גם בראשית פירושו של רש"י: „לא היה צריך להתחיל לכתוב את התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצות ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום שנאמר כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גויים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו“. מאמר חז"ל זה הלא הוא כולל בתוכו שלשת יסודות, המלמדים כאחד את הגדרת המהות הזאת. א. קודם כל מוכח ומונח בזה, שהתורה היא כשמה: הוראה, הוראת דרך החיים, המעשיים והרוחניים, ע"פ הודעת דבר ד' ומצותו. „תורה איקרי דרך“¹, „תורה משמע תורה אחת, תורות משמע תורת מנחה תורת חטאת תורת אשם“², „והזהרת אתהם את החוקים ואת התורות, והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון“³. וב. שהוראת הדרך הזאת היא מיוחדת לישראל, בכריתות הברית הקבועה ונמשכת להם ולשייכים להם למסגרת צבוריתם, „תורה ציוה לנו משה מורשה קהלת יעקב“⁴, „כל מצות שנאמרה — לישראל נאמרה“⁵, „משה רבנו לא הנחיל התורה והמצות אלא לישראל, שנאמר מורשה קהלת יעקב, ולכל הרוצה להתגיייר משאר האומות, שנאמר ככם כגו"י⁶. לפיכך לא היתה צריכה להתחיל לכתוב אלא מהחודש הזה לכם, מתחילת הוראת דרכה הראשונה לישראל בהתייחדותם הצבורית. ומתוך כל זה היסוד השלישי, שמתברר בו ערך ראשיתה של שייכותה המיוחדת לישראל בשלמות ממשותם הצבורית, אשר על כן הוא מכוון בבירור מערכתו של עולם ואדם, של דורותיו וקורותיו, גוייו וארצותיו, לקבוע בכל עיקרה

התורה והארץ

של מערכה זו את ענין ארץ ישראל, שהיא מקום-האחיזה הממשי לציבוריותו השלמה של ישראל ולכל תורת היי ויהשראת שכינתו בה. מה שנאמר אחר-כך בצורה תמציתית באותה השירה שבאחריתה של תורה „בהנחל עליון גויים, בהפרידו בני דם, יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, כי חלק ד' עמו יעקב חבל נחלתו“⁷, מתפרט כאן בספר-ראשיתה בהתפרטות מסודרת לכל ממשותה. ספר הראשית הזה של התורה, הקובע במעשי האבות ובכריתות בריתם את יסודה ומהותה של האומה ואת מקומה העיקרי בתוך מערכתו של עולם, הוא הקובע את יסודה ומהותה של הארץ ואת קשר יעודה לאומה זו בתוך מערכה אלהית זו. כי זאת תורת ד', הקובעת ומגלה את כל עיקר מהותה של האומה הזאת, ממקור בחירת יצירתה ותויתתה האלהי, ומתוך כך מכוננת ומסדרת את כל הדרכת חייה, היא הקובעת ומבררת את ערכה של הארץ, שהיא מקום אחיזתה ומולדתה וחיוניותה של האומה.

כמו שלמדנו מכאן את הגדרת מהותה של התורה בהדרכת חייהם של ישראל, ממקור חיותה האלהי, שלפיכך היא פותחת ומיסדת את דבריה בבירור ענינה של הארץ ושייכותה לישראל, בגילוי נחלת-המורשה⁸, בשני הצדדים שהם אחד: תורת החיים וארץ החיים, הנתונה לישראל, — כן מופיעה כפילות-הקודש האחידה הזאת גם בהערכת הספרים של כתבי-הקודש, ספרי התורה והנבואה, וקביעות ענינם לדורות: „אמר רב אדא ברבי חנינא אילמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, מפני שערכה של ארץ-ישראל הוא“⁹. לעומת ענינה של השראת השכינה המתפרטת אשר בשאר כתבי-הקודש, שהיא „לפי צורך השעה והדור והמעשה“¹⁰, „ומתוך כך היא שנמשכה ו"הוצרכה לדורות" ¹¹, מופיעה היא בכפילות — הקודש האחידה הזאת בהחלטיות קביעותה הנצחית, בתורה הקיימת לעד, הכוללת את כל סדרי מצוותיה ליחיד ולציבור, ובארץ העומדת לעולם, הכוללת את כל חלקי נחלותיה ליחיד ולציבור, ושתייהן כאחת עושות את כל המטע של חיי-עולם אשר בתוכנו. לעומת האפשרויות השונות של הוראות-השעה ¹², אשר בתפקיד הדרכתה של הנבואה של אחרי התורה, ושל אפני חיים זמניים וארעיים אשר מתוך לתחומה של הארץ. נצבת ההחלטיות הגמורה של תוקף-הרוח ושל סדרי החיים והמעשה, הקבועים ומחלטים במלא שיכולולם — בתורה ובארץ. נצח הוויתם של ישראל ממקור חיותם הוא מהותה של תורת-ד', בגילוי רוחו אשר עלינו ודברו אשר בפינו ובידינו לעולם, ושל ארץ-ד', בחוסן שכינתו בה עלינו שאינה בטלה-לעולם (הלכות בית-הבחירה ¹³, רצ"ב ורצ"ג, תוספות זבחים ס'ו, משפטי-כהן ס"י צ"ו), ובהמשך שפען וכוחן בכל המצבים והמדרגות.

ב

מהותן זו של התורה והארץ, שהן קובעות ומגלות את כל עצם חיותם של

ר"ה חנוכה - חנוכה מאיר

מ"י נימוקי המקראות מרומ

3

אוחזים בהכרת כח מעשיו הגיד לעמו, רק אז מסתמות טענותיהם של האומות. וגם זאת היא מפלאי הפלאות. שלא נאמר "כח מעשיו הגיד לעמים" כי אם "כח מעשיו הגיד לעמו", שאם אך ישראל יודעים ומכירים את כח מעשיו, כבר מסתגמות טענותיהם של העמים, שאף על פי שהם בעצמם אינם יודעים ואינם מכירים את כח מעשיו, בכל זאת כיון שיוודעים העמים שישראל מכירים את כח מעשיו אשר הגיד השי"ת רק לעמו, — מרגישים הם בזה את שפלותם ומכירים בתפקידם שעליהם להכנע בפני ישראל, וכמו שהיה לעתיד שיאמרו כל הגוים בית יעקב לנו וגלכה באור ד'.

1) כ"ב חל"ה. "ע"י זרוא" חל"ה

בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ

ברש"י: "א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו האומות לישראל ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבע אומות, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נתלה מהם ונתנה לנו".

אימרה זו תדירית היא, בכל פעם שבני ישראל מתקרבים לארץ קדשם, באים האומות וטופענים ליסטים אתם, לנו הארץ ולא לכם, ורק כשישראל

ואמנם כן, בשעה שהקב"ה נותן את הארץ לישראל מתגלה שמעולם לא היה לאומות העולם שום קנין בה, שכן נאמר לאברהם "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אר אר אר", היינו שתלך אל ארץ כנען שאוצרותי ומחמדתי אינם גלויים לשום אדם בעולם, מעין העולם הבא אשר נאמר עליו "עין לא ראתה אלקים זולתך", וגם אתה לא תוכל לראותה מעצמך כי אם מה שאני אראה אותך, היינו שיפתחו לך עינים בהירות לראות מה שיש בארץ זו, ומטעם זה לא קנו אותה האומות, שכן כך הלכה שמי שקנה בדיל מן העכו"ם ומכר לישראל אחר בחזקת בדיל, ואח"כ נמצא שכולו כסף, לא זכה בו הישראל הראשון מפני שקנה אותו בחזקת בדיל ולא בחזקת כסף (עיין מדרכי פ"ב דבבא מציעא), וכמו כן בארץ ישראל, מה שקנו אותה האומות לא קנו אותה אלא בחזקת ארץ כשאר ארצות ובאמת הרי היא ארץ אחרת לגמרי, ומשום כך לא קנו אותה כלל.

ועל כן בכל זמן שישראל מוקירים את הארץ מצד קדושתה, מצד כח מעשיו הגיד לעמו, אשר היא סגולתה של ארץ זו ארץ הנבואה, שעל ידה מגידים את כח המעשים, ורק לעמו עם הנבואה, מתחברים עי"ז עם הנבואה עם ארץ הנבואה ומסתתמת מעצמה כל הקטגוריא של האומות.

1)

לפני חנוכה - חנוכה

ברש"י אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחדש

הזה (שמות יב ב) מצוה ראשונה אלא כח מעשיו הגיד כו' (תהלים קיא ו). ויש להבין מה התירוץ על כל הפרשיות מבראשית עד החדש הזה. אך פירוש הדבר כי אף שעיקר התורה למצותיה נאמר. וזה תורה שבכתב. אבל ה' יתברך רצה לברר כי גם עולם הזה וכל הבריאה גם כן על ידי כח התורה כמו שכתוב¹⁰ בראשית (בראשית א, א) הביט בתורה וברא העולם. וזהו ענין תורה שבעל פה שתלוי במעשה האדם. וזה כל הפרשיות ממעשי אבות להראות כי נעשה ממעשיהם תורה. וזה נקרא כח מעשיו הכח שנתן ה' יתברך בתוך המעשה. ועל שם זה נקרא מעשה בראשית להגיד כי בעשרה מאמרות נברא העולם¹¹ שגם חיות העולם על ידי התורה. ועבודת האדם לברר זה שכל מעשה על ידי חיות ה' יתברך. וכשהאדם עושה מעשיו על פי כח התורה להשלים רצון הבורא אז מחדש האור שנגנו בהטבע. ועל זה נאמר (ישעיה נא, טז) ואשים דברי כפיך כו' וליסוד ארץ לאמור לציון עמי אתה ודרשו חז"ל¹² אל תקרא עמי אלא עמי שהוא שותף במעשה בראשית בוודר הקדוש ובהקדמה דף הו. פירוש ציון הוא

3